

Resul Alkan, *Türkische Post: Türkiye’de Bir Alman Propaganda Gazetesi* (1926 - 1944), Çev. Arif Ünal, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2024, s.212

Değerlendiren: Necmettin Gül

Gazeteler hem siyasi hem de toplumsal anlamda tarihsel hafızanın en önemli kaynaklarından biri olarak öne çıkar. Tarihi anlamak, dönemin yazgısını çözümlmek ve merkezi kontrol mekanizmalarının işleyişini değerlendirmek için gazeteler, eşsiz birer belge niteliği taşır. Bu yayınlar, sadece olayları kayda geçirmekle kalmaz; aynı zamanda dönemin duygu dünyasını, toplumsal tepkilerini ve politik dinamiklerini kelimelere dökerek geleceğe aktarır. Bu bağlamda, gazeteler tarih biliminin hem bir tanığı hem de bir yansıması olarak, tarihsel analizlerin en somut ve net göstergeleri arasında yer alır.

Tarih yazımında gazetelerin oynadığı bu kritik rol, toplumsal dönüşümlerin ve siyasi olayların çok boyutlu bir şekilde anlaşılmasını mümkün kılar. Bir yandan, gündelik yaşamın içindeki detayları ortaya koyarken; diğer yandan, merkezden çevreye uzanan güç ilişkilerinin ve kontrol mekanizmalarının birer aynası olarak da işlev görür. Dolayısıyla gazeteler, tarihin yalnızca bir kaynağı değil, aynı zamanda toplumsal duygu ve düşüncelerin şekillendiği ve yansıdığı bir alan olarak faaliyet gösterir.

Bu bağlamda, Resul Alkan’ın doktora çalışması dikkate değer bir örnek teşkil eder. Bochum Ruhr Üniversitesi Tarih Fakültesi’nde, Prof. Dr. Stefan

@ Yüksek Lisans Öğrencisi, Samsun Üniversitesi, 23necmettingul@gmail.com

id <https://orcid.org/0009-0008-6115-937X>

DOI: 10.12658/D0398
insan & toplum, 2025;
insanvetoplum.org

Plaggenborg'un danışmanlığında yürütülen bu çalışma, *Die 'Türkische Post: Eine deutsche Propagandazeitung in der Türkei 1926-1944* başlığını taşımaktadır. Söz konusu doktora tezi, Mart 2024'te Arif Ünal tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

Yazar, çalışmalarının teşekkür kısmında, yaptığı araştırmaya katkı sağlayan tüm kurum ve kuruluşlara, desteklerini esirgemeyen hocalarına, meslektaşlarına ve ailesine derin teşekkürlerini sunmaktadır. Ayrıca, yazar, bu kişilerin ve kurumların desteğiyle elde ettiği başarıların, yaptığı çalışmanın daha anlamlı ve kapsamlı olmasına büyük katkı sağladığını ifade etmektedir. Giriş kısmında, araştırmanın amacını, kapsamını ve önemini açıklayarak okuyucuyu çalışmanın temel argümanları ve araştırma süreci hakkında bilgilendirmektedir. Alkan, araştırmasının yalnızca tarihsel bir inceleme olmanın ötesine geçerek, cümle içinde ve yüzeysel bir şekilde bahsedilen "*Türkische Post*" gazetesini temel alarak, erken cumhuriyet döneminde Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin daha geniş bir çerçevede anlaşılmasını sağlamayı amaçladığını vurgulamaktadır.

Alkan, çalışmasının ikinci bölümünde "1908-1918 Yılları Arasında Türkiye'deki Alman Basını" başlığı altında, Almanların Osmanlı topraklarında Fransa ve İngiltere'nin 18. yüzyıldan itibaren gösterdiği sosyo-kültürel hegemonik etkilerin gerisinde kaldığını belirtir. Bu bağlamda, söz konusu ülkeler tarafından kurulan gazetelerden kısaca bahsettikten sonra, 1890'lardan itibaren Osmanlı'daki Alman toplumu tarafından yayımlanan ilk günlük gazetenin Osmanische Post olduğunu ifade eder. Yazar, bu gazetenin Alman hükümeti tarafından desteklenmediğini vurgular. Bir diğer gazete olan Konstantinopler Handelsblatt ise iki haftada bir yayımlanan ve ağırlıklı olarak her iki ülkeye ilişkin ekonomik içerikli haberlere yer veren bir yayın olarak tanıtılır.

Yazar, II. Abdülhamid'in tutumları sonucunda gerçekleşen 1908 Jön Türk Devrimi ve bu süreçte İttihat ve Terakki yönetiminin başlangıçtaki İngiltere ve Fransa yanlısı duruşunun, Alman basını üzerinde yarattığı sıkıntılara değinir. Bu durumun temel nedeninin Osmanlı-Almanya iş birliği ve II. Abdülhamid'in siyasi politikalarının yeni yönetim tarafından yanlış anlaşılması olduğunu dile getirir. Yeni hükümet, dönemin Jön Türk çıkarları doğrultusunda, Osmanische Lloyd gazetesinin Alman bankalarından ve kamu hizmeti şirketlerinden destek alarak Türk basın hayatına girişini sağlamıştır. Alkan, bu gazetenin 1908-1918 yılları arasında faaliyet gösterdiği dönemde okur-yazar kitle üzerinde etkili olduğunu ve II. Abdülhamid döneminden beri Fransız hegemonyasına karşı bir denge unsuru olan Almanya'nın Osmanlı'daki basın faaliyetlerini analiz ederek bölümünü sonlandırır.

"Türkische Post'un Kuruluş Aşaması", başlıklı bir sonraki bölümde Dünya Savaşının kaybeden tarafları olan Osmanlı ve Alman hükümetleri arasında 30

Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi ile 3 Mart 1924’te iki ülke arasında imzalanan anlaşma arasında Almanya’nın bölgede olmadığı belirtilmiştir. Bu süre zarfında, Almanca yayın yapma çabaları Mehmet Zeki Bey tarafından yürütülmeye çalışılmış, ancak bu konuda başarılı olunamamıştır. İstanbul’un işgali sonrasındaki süreçte, Alman vatandaşlarının bu çabaları sürdürdükleri, ancak hükümet tarafından bu girişime zamanın uygun olmadığı söylenmiştir. 1924 yılında ise Wilhelm Märklin, Hans Rabe ve Kurt von Heydebreck’in girişimlerinin sonuçsuz kalmasının ardından, Hans Rabe’in Fransızca yayımlanan La Volente gazetesini almak konusundaki ısrarları, Konsolos Walter Holstein tarafından reddedilmiştir. Holstein’in gidişinden sonra, selefi Rudolf Nadoly, İzmir’deki Anadolu ve hükümete yakın Cumhuriyet gazeteleri ile ilişkiler geliştirerek köşe yazıları yazmaya başlamış ve böylece Türkiye’de Alman basın hayatının yeniden canlanmasına zemin hazırlamıştır. Yazarımız, bu tarihten itibaren Türkische Post gazetesinin dönüm noktası olarak yayın hayatına katılım sürecinde Almanya Dışişlerinin rolüne, daha önce yayın hayatında bulunmuş ve Türk topraklarında yaşamış kişilerin olaylara nasıl müdahil olduklarından, gazetenin bünyesinde çalışanların maaşlarından, bütçesinden, yayın politikalarından ve ekonomik-siyasi katkılarından bahsederek konuyu tamamlamıştır.

Alkan, önceki bölümlerde gazetenin kuruluşunu ve Osmanlı ile olan kültürel etkileşimlerini inceledikten sonra, kitabın en uzun bölümü olan “Türkische Post’un Yapısı ve Editoryal Gelişmeleri” başlıklı kısmında gazetenin yapısını kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamıştır. Türkiye’de kurulan her şirketin Türk şirketi olarak kabul edilmesi nedeniyle, gazetenin editör kadrosunda Almanya’dan gelen yayın yönetmeni ve çalışanların yanı sıra Türk vatandaşlarından da önemli isimler yer almıştır. Bu isimler arasında, gazetenin kuruluşundan 1943 yılındaki ölümüne kadar görevde kalan Ahmet Muzaffer Toydemir, Toydemir’den sonra 1944’te Türkçülük-Turancılık davasından yargılanan Ali İhsan Sabis ve gazetenin son iki ayında görev alan Fevzi Önay gibi ordu kökenli şahsiyetler bulunmaktadır. Alkan, bu durumu, Birinci Dünya Savaşı’ndaki ittifakla ilişkilendirerek, bu kişilerin Türk-Alman eğitim misyonu çerçevesinde yetişmiş olmalarının büyük önem taşıdığını vurgular. Gazete bünyesinde yapılan birçok faaliyete katkılarının yanı sıra, bu kişilerin Almancaya hâkimiyetlerinin de gazetenin işleyişine önemli katkılarda bulunduğu altını çizer. Alkan, bu kişilerin gazete etrafındaki olaylar ve gelişmeler hakkında yaptıkları açıklamalara da yer verir. Yazar daha sonra, gazetenin yayım hayatı boyunca görev yapan ve Almanya’nın bölgeyi tanıyan, iki ülke arasındaki politik dengelerin farkında olan önemli editörlere dair kronolojik bilgiler sunar. Frans Frederik Schmidt-Dumont (1926-27 ve 1931-33), Friedrich von Homeyer (1927-31), Karl Heinz Mundhenke (1934-36) ve Eduard Schaefer (1936-44) gibi editörlerin yanında gazete bünyesinde Hugo Hermann, Gootfried Ganswind, Paul Dapping ve Josef Lazar gibi Türk-Alman ilişkilerini bilen insanları da bünyesinde bulundurduklarından bahseden

Alkan, bu kişilerin gazete içindeki maaş durumlarını, yaptıkları çalışmaları ve üstlendikleri görevleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Yazar, editörlerin mesleki kariyerlerinden de bahsederek birbirleriyle ve gazete çatısı altındaki bürokratik temaslarını detaylandırır. Ayrıca, yeni bir dünya savaşına doğru ilerleyen dönemde Almanya'nın durumu, gazetelerde nasıl yansıtıldığına dair önemli bir perspektif sunar. 1924-1933 yılları arasında Alman Dışişleri Bakanlığı'nın kontrolü altında olan Türkische Post, 1933 sonrasında ise Joseph Goebbels'in yönetimindeki Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığının denetimine girerek bir Nazi propaganda aygıtına dönüşümünün, gazetenin politik söyleminin ve çizgisinin nasıl değiştiğini şirketin içerisindeki değişimi ele alarak inceler. Son olarak, Alkan, gazetenin bünyesinde gelişen yayınevlerini, gazetenin ekonomik durumunu, kar-zarar ilişkisini ve yapılan yatırımların gazete üzerindeki etkilerini detaylandırır. Ayrıca, gazetenin ülke içindeki kurumlarla ve dışarıdaki oluşumlarla olan ilişkilerini de ele alarak bu önemli bölümü tamamlar.

"Türkische Post'un Gözüyle Siyasi Gelişmeler" bölümünde, yazar, dönemin yeni rejimi olan Cumhuriyet Türkiye'sindeki değişim ve dönüşümü ele almakta, aynı zamanda Türk-Alman ilişkilerine dair gazetenin yayınladığı haber manşetleri ve köşe yazıları üzerinden gazetenin olaylara karşı tutumunu aydınlatmaktadır. Bölümün ilk alt başlığında Alkan gazetenin editörü Ahmet Muzaffer Toydemir'in yanı sıra, CHP'ye ideolojik katkıları bulunan Muhittin Birgen ve Ahmet Ağaoğlu'nun, Harf İnkılabı, Şapka Kanunu gibi toplumsal hayatı etkileyen reformlar ile Menemen Olayı gibi siyasi gelişmelere dair değerlendirmeleri yaptıkları gazete makaleleri üzerinden yapılmaya çalışan inkılaplar analiz de yer verilmiştir. Alkan, çalışmasının devamında, 1933-1939 yılları arasında Almanya'da yaşanan siyasi olaylara ve bu süreçte dünyanın yeni bir savaşa doğru sürüklendiği dönemdeki iç ve dış politika gelişmelerine odaklanmıştır. Bu kapsamda, Almanya'nın siyasi atmosferini şekillendiren önemli olaylara ve uluslararası arenada yarattığı etkiler üzerinde gazete kupürleri üzerinden ayrıntılı bir şekilde durmuştur. Çalışmasının son alt başlığında ise, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk-Alman ilişkilerine yer vererek, savaşın iki ülke arasındaki diplomatik, ekonomik ve siyasi bağlara nasıl yansıdığını analiz etmiş ve bölümünü bu değerlendirmelerle tamamlamıştır.

"Türkische Post Çalışanlarının Federal Almanya Dönemi'ndeki Kariyerleri" bölümünde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Hitler/Nazi iktidarının sona ermesiyle birlikte gazete içerisindeki değişen siyasi ortamın yansımalarını vurgulamış ve bu süreçte meydana gelen dönüşümleri detaylı bir şekilde incelemiştir. Alkan, gazetenin kapanışına doğru ilerleyen tarihsel süreçte, gazetenin önemli isimlerinden Gerhard Hannig ve Eduard Schaefer'in bu dönemdeki ve sonrasındaki faaliyetlerine de yer vermiştir.

Eserin son bölümü "Türkische Post'dan Türkisch-Deutsche Post'a Geçiş" başlığı altında, gazetenin değişen kimliği ve Türk-Alman ilişkilerinin farklı boyutları genel bir

bakış açısıyla incelenmiştir. Alkan, bu geçiş sürecini özetleyerek ve kurulan yeni yapının Türk-Alman ilişkilerine etkilerini değerlendirerek kısa bir şekilde eserin sonunu getirmiştir.

Genel olarak bakıldığında eserin dili, hem sade hem de anlaşılır bir şekilde kurgulanmış olup, çeviri bir metin olmasına rağmen akıcılığını başarıyla korumuştur. Bu, okuyucunun metni rahatlıkla takip etmesini ve anlam bütünlüğüne kolayca ulaşmasını sağlamaktadır. Alkan, eserinde Alman arşivlerinden yararlanmanın yanı sıra, gazete çevresinde şekillenen hatıratlar gibi birincil kaynakları, ikincil kaynakları ve bazı internet sayfalarını da kullanmıştır. Dönemin toplumsal yapısını inceleyerek, gazete şirketinin içyapısındaki dönüşüm süreçlerini siyasi konjonktürle bağlantı kurarak ele almıştır. Ancak, çalışmanın en belirgin sınırlılığı, dönemin algısını iki devletin perspektifinden ele alarak tek merkezli bir bakış açısına sıkışmasıdır. Bu merkeziliğin etkileri, özellikle merkezin taşraya ideolojik ve idari anlamda nasıl yansıdığına dair derinlemesine bir incelemeye tabi tutulmamasına sebebiyet vermiştir. Bu durumun temel nedeni, eserin dayandığı *Türkische Post*’un habercilik anlayışıdır. Gazete, dönemin yapısı gereği resmi tarih yazımı çerçevesinde şekillenmiş ve Türk-Alman ilişkilerini bu doğrultuda ele almıştır. Bununla birlikte, eser mevcut literatüre önemli bir katkı sunsa da, özellikle alternatif kaynaklara daha fazla yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Örneğin, yerel basının ve farklı toplumsal kesimlerin *Türkische Post*’a yaklaşımı gibi konuların ihmal edilmesi, dönemin medya algısını daha geniş bir perspektiften değerlendirme imkânını sınırlamaktadır. Ayrıca, eserin gazeteciliği ağırlıklı olarak siyasal bağlamda ele alması, dönemin kültürel ve sosyolojik dinamiklerine yeterince yer verilip verilmediği konusunda soru işaretleri yaratmaktadır.

Tüm bu sınırlılıklarına rağmen, Alkan’ın çalışması gazeteciliği sadece bir olgu olarak değil, siyasi, ekonomik ve toplumsal bağlamlarda da analiz ederek medya tarihine önemli ve özgün bir katkı sunmaktadır. Özellikle Türk-Alman ilişkilerinin dinamiklerini ve Almanya’nın Türkiye’ye bakışını anlamaya yönelik değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ancak, konunun daha geniş bir çerçevede ele alınması ve farklı aktörlerin sesine de yer verilmesi, çalışmanın etkisini artıracılabilecek unsurlar arasında yer almaktadır.